КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 10.
ЖОВТЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ

ЖИВ ТАК МАЛО, А ЗРОБИВ ТАК БОГАТО!

10. серпня ц. р. минуло 25 літ від дня смерти Василя Доманицького.

Було йому всього 33 роки тоді, як мусів прощати цей світ — хоч у роскішній Франції. Прогнаний з України царатом, втративши молоде здоровля у праці для рідного народу, особливож для його селянської верстви — він своєю жертвою доповнив ряди наших заточенців, мучеників за велику справу.

Один з перших на Вел. Україні (після Миколи Левитського та кількох інших) ідеалістів, він давнє гасло »в нарóд« зрозумів не лиш в сенсі настроєвої аґітації між селянством, а як програму господарської й освітньої праці. Його практична робота в селі Колодистому, що стало взірцевим осередком кооперації, його підручник про »Товариські крамниці«, його статті »Про сільську кооперацію« — стали прапором реальної роботи, на який швидко почали орієнтуватися сотки других народніх діячів і тисячі осель.

Його велика літературна й публіцистична робота, памятне видання »Кобзаря« та »Історії України« Аркаса, праця з ділянки історії та історії письменства, відтак суто аґрономічні досліди, зібрані в книжці про хліборобство в Европі — приводять у подив кожну людину, коли ще зважити, що зробила це все людина, хвора на туберкульозу.

Спомянімо-ж сьогодня великого Трудівника, правдивого апостола нової правди й любови, разом з тим одного з батьків українського спілчанського руху.

ДО НОВОЇ ПРАЦІ!

Наближається знову осінньо-зимовий сезон, який нам треба як слід використати, з окрема для підготовки фахових сил для нашої спілчанської праці. Треба пропаґувати скрізь на місцях конечність удержування професіоналів - склепарів, книговодів та молочарів, бо старими методами вже нині працювати годі. Підготовку таких вище кваліфікованих сил треба орґанізувати, активно, заохочуючи до висилки учнів, особливо з молоді, на ко-

оперативні курси, на місцях, на заочні курси РСУК, а як є засоби, то до обидвох наших торговельних шкіл.

Такі осередки, як Тернопіль, Станиславів або Коломия, Перемишль, Сокаль — повинні цього року зорґанізувати в себе довшеречинцеві курси для вишколу крамарів, книговодців і т. д. Не завадилоб теж подумати про освідомлюючі кооп. курси для симпатиків кооп. руху.

ЩО В НАС Є, А ПРО ЩО НЕ ВСІ ЗНАЄМО.

В місяцях, коли святкуємо День Кооперації, мимохіть звертаємо свої очі на цілість нашого руху. Інстинктовно хотілосяб найти в ньому як найбільш відрадних моментів і проявів, щось свіжо підбадьоруючого і надійного.

Само перечислювання числа кооператив та висоти їх оборотів ще мало говорить народній масі, яка хотілаб знати: які конкретні діла тої великої господарської машини? Більше вимови булоб у тому, якби ми могли рік-в-рік подавати до відома, скільки ми праці дали нашим людям по наших підприємствах, які користи давали ми членам через догідніші ціни товарів і продуктів, які давали товарові звороти, які інші улаштування поробила кооперація для вигоди свого членства. На цей бік справи ми досі замало звертали уваги в нашій пропаґанді. А не є в нас так зле, щоби не було конкретного матеріялу з цієї ділянки.

Уже в 1933 році було при кооперативах РСУК приміром 120 фондів допомоги на випадок загибелі худоби. Вони виплатили своїм членам, які оплачували реґулярно вкладки, кругло 20 тисяч злотих титулом підмог за упавші штуки. Це на наші відносини поважні цифри.

Факт, що вже 1400 громад обнято нашою молочарською організацією, маючи в себе, як не саму молочарню, то бодай відбірню сметанки, та що ті молочарні забезпечують селянинові реґулярний доплив гроша і реґулюють у солідний спосіб ціни молока — це господарське досягнення першої ваги. Поверх 5 міліонів зл., виплачених членам молочарень за молоко в 1933 р. — це не дрібниця, коли зважити, як то бувало давніше, коли ми ще не мали нашої взірцевої молочарської організації.

Не меншим ділом є й наладнання скупу яєць. Сума 4 міліони зл., яку одержало наше селянство за яйця у 1933 році — (готівкою чи товаром, це не грає ролі) — дорівнює майже квоті, виплаченій за молоко.

880 кооператив скуповувало від членів збіжа і виплатили за це членам кругло 1 міліон.

Маємо при кооперативах РСУК, головно при господарсько-споживчих, вже поважне число хліборобських машин для спільного ужиткування: є понад 307 сівалок, 133 плугів, 120 ланцюхо-

вих борін, 20 моторових молотарок, 13 кератових, 132 ручних, 190 трієрів, 95 млинків, понад 380 сонд, 50 культиваторів та ріжне дрібніше приладдя.

Розбуджена ініціятива народньої маси привела вже до оснування цілої низки виробничих підприємств, що стоять у звязку з сільським, або домашньо-споживчим господарством. В 1933 році було у нас 10 кооп. цеголень, 8 дахівкарень, 6 пекарень, 4 олійні, 2 млини, 7 мясарень, 8 шевських майстерень і понад 20 інших промислових заведень.

Це все ще скромні числа — признаємо. Але важно, що вони є, що при такій духовій депресії, яку всюди спричинила без сумніву кріза, у нас мимо всього є охота творити нове життя.

А хіба така цифра, як кругло 90 тисяч злотих, ухвалених кооперативами в однім році, як жертви з білянсових надвишок на ріжні гуманітарні й культурно-освітні цілі — не говорять нічого? Певно, розложена на поверх 2000 кооперативних одиниць — дає незначну цифру, але-ж не всі кооперативи в тих тяжких часах можуть втішатися білянсовими надвишками.

Цих пару уваг і чисел зі статистичної лябораторії РСУК хочемо докинути до того, що реферується на цьогорічних обходах Дня Кооперації.

КРАЄВА КОНФЕРЕНЦІЯ ЦС.

В днях 27. і 28. вересня відбувся другий в ц. році зїзд представників окружних кооп. союзів, скликаний Центросоюзом. На цьому діловому зїзді обговорено вперве широко організаційний стан цілої системи господарсько-споживчої кооперації; зокрема широко дебатувалося положення в кооперативах першого ступня. Господарське й моральне скріплення тих союзів, які виявилися життєздатними, не має, на жаль, свого відповідника в місцевих сільських кооперативах, стан яких в останньому часі починає знову погіршуватися. І реферат і дискусія над цією точкою старалися намітити плян нової кампанії за оздоровлення сільських закупочно-збутових кооператив. Всі розуміли, що передумовою успіху акції є піднесення авторітету самих союзів, а це вдасться при відповіднім наладнанню цін в самих союзах. Дальші засоби, це будуть: відсування від кооператив всяких манкарів і наживників, пропаґанда ідей кооперації та фаховий вишкіл людей, яким має припасти провід кооператив.

При обговорюванні стану окружних союзів всі прийшли до висновку, що найкраще господарять союзи більшого типу, з ширшим районом діяльности, з річним оборотом найменше пів міліона злотих. Длятого устійнено опінію про потребу дальшого зливання малих союзів у більші організації і вже намічено, які союзи мають піти на першу чергу.

Цією постановою, якщо вона буде переведена в життя, си-

стема нашої господ.-споживчої кооперації вступить у нову фазу свойого розвитку. Тяжкі роки крізи не пройшли безслідно й у позитивному сенсі. Вони навчили нас, яка форма організації найкраща.

У другій частині зїзду обговорювалася преважна справа оживлення збуту продуктів села. Намічено кілька нових акцій по тій лінії. Стверджено, що найбільше симпатії серед населення мають ті союзи, які займаються збутом його продуктів і тим способом витягають селянина з лабет посередників. Хоча збутові операції й не дають великих господарських користей союзам, а іноді наражують їх на страти, то мимо того кооперація не може вмивати рук від цього завдання.

ГАЛИЧИНА ЗАДЕРЖУЄ ПРІМАТ У ЕКСПОРТІ ЯЄЦЬ.

Визначна роля, яку грає Галичина в експорті яєць, зазначилася й в останньому році. Участь галицької землі в загальному вивозі яєць у 1933 році була 67%, а 1934 р. 68%. В першій половині 1935 р. Галичина задержала приблизно те саме відношення — 66%. У одиницях ваги вивіз яєць з Галичини давав:

у 1933 р. — 157.500 квінталів
„ 1934 „ — 144.350 „

Що до якости експортованого товару, то вправді яйця з наших теренів вагою менші, як прим. яйця інших експортуючих країн, одначе старанним сортуванням товару і виключенням від експорту товару підлішого — наші яйця все таки удержуються на заграничних ринках. Найбільший відсоток припадає у нашому експорті на яйця 51/52 ґрамові (42,11% в 1935 році), зараз за ними йдуть яйця 53/54 ґрамові (35,4%). Є це якраз яйця середніх стандартів. На тяжчі яйця припадає у нас всього 4,5%, на легші ще менше.

Найбільше посилок яєць відійшло в цьому році до Англії (49%), менше до Еспанії (27,7%), ще менше до Чехословаччини.

Цікаво, який господарський вислід того торговельного обороту. З кругів львівського союзу експортерів, на сторінках Ґазети Гандльової, інформують в такий спосіб (білянс за 1934 рік):

продуценти за яйця одержали	79%	—	19,850.000	зол.
залізниця за перевіз	6%	—	1,535.000	„
торговельні кошти (також почта і т. д.)	6%	—	1,535.000	„
завідування і роботизна	5%	—	1,275.000	„
за скрині і вовну деревну	4%	—	1.025.000	„
зиск експортерів	1,5%	—	317.000	„

Очевидно — невідомо, як складався цей білянс та на скільки він обєктивний. В кожному разі нам приходиться приймати на віру, що галицьке село одержало в 1934 р. за яйця, призначені на експорт, около 20 міліонів злотих. Зваживши, що через наш кооперативний апарат виплачено селянам в цьому році коло 4—5 мі-

льонів, виходилоб, що ми опанували досі кооперативно ледви четвертину експортового ринку; коли-ж взяти на увагу ще й краєву консумцію, то участь кооперації буде ще менша.

Як бачимо, для нашої праці є ще велике поле в самій яйчарській ділянці.

НОВИЙ СМІЛИВИЙ ПОЧИН.

Ніде правди діти: все наше кооперативне громадянство приняло з ентузіязмом рішення Центросоюзу про розбудову кількох нових ділянок нашої торгівлі: достави шкіри і текстильних виробів на село, та скупу і перепродажі лену й конопель. Воно може трохи дивно на перший погляд, чому маємо прим. доставляти на село бавовняні полотна і перкалі, а вивозити зі села лен і коноплі, одначе така є нині господарська дійсність. Село купує те, що дешевше, а старається продати те, що дорожче. Лен і вовна мають нині більше перспектив у місті, як на селі. З тим фактом мусимо числитися і відповідно наставити й свою роботу.

Наш кооперативний загал привитає також радо нову кооперативну станицю: ткальню полотен »Комета«, що працюватиме в тісному контакті з »Центросоюзом«. Ця нова наша промислова установа ставить собі подвійну ціль: дати селові той солідний текстильний товар, за яким воно тепер питає, а рівночасно стати місцем перерібки і збуту текстильних сирівців нашого села та збувати відтак ті готові вироби як на міському, так і на сільському ринку.

НЕ ЗМЕНШУЙМО ЧУЙНОСТИ!

Яка це затяжна й нелегка річ — ліквідація боргової системи у споживчій торгівлі, переконуємося аж тепер, по кількох роках змагань з тією язвою. Змагання ті нагадують справді борню атлетів: то один на верху, то за хвилину другий бере над ним перевагу. Минулого року вже здавалося, що ми ось-ось уже переможемо борги, а цей рік приносить нам нові прикрі розчарування. Головно підкарпатська полоса, з відомих зрештою причин (голод на селі) — підлягла новій хвилі продажі на кредит. Та є й деякі подільські райони, де чуйність кооператорів охляла на стільки, що вони дозволили стихії наново піднести голову.

Не даймо ширитися байдужности в цій ділянці, бо вона може легкодушно захитати цілою будівлею закупочної кооперації села й міста! Вся увага боротьбі з кредитом!

СВІТОВА ПРОМИСЛОВА ПРОДУКЦІЯ ДВИГАЄТЬСЯ ВПЕРЕД.

Статистичні дані, що їх публікує Союз Народів, говорять, що продукція промислу майже у всіх тих країнах, що до яких є індекси, в першому півроці б. р. зросла. Порівнюючи з ана-

льоґічним часом минулого року помітне зменшення лише у Франції (на 10%) та в Голяндії (9%). В СРСР за перший чверть-рік 1935 є зріст на 21%, у Вел. Британії на 6%.

Міжнародній імпорт (сума імпортів всіх країн) був у червні 1935 р. на 4% нижчий, як у червні 1934 р.; по стороні експорту зменшення виносить 3%. Одначе за цілий другий квартал ц. р. зменшення імпорту було тільки 1,5%, а експорт держався минулорічної границі.

ДО ЗВИШКИ ЦІН ПШЕНИЦІ.

Державний уряд для справ хліборобства у Злучених Державах повідомляє, що світова продукція пшениці — не беручи під увагу СРСР і Китаю — буде в цьому році більша, як в минулому; вона викаже приблизно 3520 міл. бушлів, значить около 60 міл. бушлів надвишки. Та мимо того подача пшениці на ринках буде менша, як торік, а це тому, що на цей рік перенесено з минулого року значно меншу рештку, як з 1933 на 1934. В сумі подача на ринках повинна цього року бути на 240 міліонів бушлів менша, як у минулому році.

Очевидно, що у останній звишці цін пшениці грає ролю й політичне положення. Загальна непевність положення в звязку з абісинською справою приневолює держави забезпечувати себе більшим запасом харчів; особливо це відноситься до держав безпосередньо загрожених можливістю війни.

ВЖЕ ЗНИЖУЮТЬ ЦІНИ РІЛЬНИХ ПРОДУКТІВ.

Безумовно цікавий розвиток господарської ситуації в Німеччині і у Франції. Від року чуємо про те, що ціни харчевих продуктів в Німеччині йдуть у гору та що урядові приходиться боротися з цим явищем. Відомо теж, що назначено комісара для реґуляції цін. Комісару приходиться постійно інґерувати в життя, яке очевидно має свої, протилежні тенденції.

Отже, після минулорічної реґуляції цін збіжа, мяса, молока, яєць і товщів, прийшов з 1. вересня цього року декрет, яким наказано цінам повернути до свого рівня з 31. травня 1934 року. В першій мірі мається на увазі усі роди мяса і товщів; знижено також ціну бараболь, навіть нижче минулорічної ціни (о пів марки). Знижено ціну оливи, масла, марґарини і емент. сира; оставлено без змін ціну яєць, яких недостає, і городовини.

Велике питання однак, чи такі воєнні заходи з максимальними цінами допоможуть справі та чи продуценти й перекупні будуть придержуватися означених урядових цін. Швидше всього будуть два ринки і дві катеґорії цін: реґульовані і контрольовані (славна »хлібна картка«) і неконтрольовані, »з під поли«. Так є скрізь, де товару обмаль та де захитається довіря до гроша.

Державний німецький апарат заповідає строгу контролю цін в торговлі.

Йде також урядовий натиск на знижування цін в сусідній до Німеччини країні — у Франції. Вже переведено загальну редукцію цін мяса (на 10%); уряд добився згоди купецьких організацій на обнижку цін сушеної ярини й сочевиці (20%), макарону (10%). Переведено, покищо в парижському районі, здешевлення ціни цукру на 3%, кави на 5%, чоколяди на 6%, бараболь 15%, червоного вина (на 10%) та вугля (30 фр. на тоні). — Усі ті заходи уряду стоять у звязку з загальною дефляційною політикою уряду. Обниження цін харчів має облегчити урядові обнижку платень державних урядовців, та й взагалі найманих робочих сил, також у приватному господарстві. Уряд змагає таким чином до зменшення дефіцитів публичного бюджетовання. При тому його тенденцією є, щоби кошти цілої операції поніс не краєвий продуцент (головно хлібороб), тільки торговельний посередник, згл. заграничний експортер.

Впадає в увагу, що французька акція не зачепила цін пшениці, продукція якої є під особливою охороною держави.

РАДИКАЛЬНІ ЗАХОДИ ДЛЯ НАПРАВИ ФІНАНСІВ В ІТАЛІЇ.

Італійський уряд оповістив кілька нових декретів, метою яких є наповнити державну касу. Перший декрет обмежує на протяг 3 літ розмір допустимих зисків торговельних спілок до висоти 6%. Колиб зиски перевищували ту квоту, то їх не вільно розділювати; надвишка має піти на закупно державних паперів; з них буде утворений окремий фонд, як власність спілок; фонду цього не вільно нарушити протягом 3 літ.

Другий декрет зарядив, що всі вірительности громадян Італії до громадян інших держав переходять на власність італійської держави, за відшкодуванням у державних паперах. — Урядові круги звязують з тими декретами, особливо з цим другим, надії, що через них вдасться наповнити державний скарб. Положення скарбу тяжке, бо засоби золота в державнім банку зменшилися на половину (з 12 міліярдів лірів на 6 міліярдів).

Як бачимо — обидва декрети носять характер далекойдучих посягань у приватне майно громадян і нагадують найрізкіші методи т. зв. Kriegssozialismus'у з доби великої світової війни.

Італія находиться справді вже тепер у воєнному стані, з усіма його наслідками.

ЦІКАВИЙ ПРОЦЕС.

Саме недавно закінчився цікавий процес, який мала одна чеська кооператива з фірмою »Маґґі«. Фірма »Маґґі« обвинила кооперативу в нечистій конкуренції з того приводу, що коопера-

тива продала одному клієнтові кооперативний росоловий екстракт (марки кооп. гуртівні) до флящинки з етикетою »Маґґі«, яку собі покупець приніс. Фірма зажадала від кооперативи квоти 100.000 кор. ч., як відшкодування, і виграла процес у першій інстанції. Одначе друга інстанція знесла цей присуд, а недавно станув на цьому й апеляційний Найвищий Суд. Кооператива перевела доказ правди, що покупець не міг бути в блуді що до того, який купує товар, тому що у крамниці висіли оголошення тільки власної кооперативної фабрикації екстракту, та було оголошено і всім відомо, що кооператива провадить тільки той один рід екстракту.

Це свідчить, яку увагу повинні кооперативи звертати, щоби були скрізь видні плякати кооперативного виробництва та щоби дійсно не продавати некооперативних конкуренційних артикулів.

В СПРАВІ ПРИНАЛЕЖНОСТИ ФАБРИКИ »КЕРОС« ДО СВІЧКАРСЬКОГО КАРТЕЛЮ.

Власники фірми »Керос«, інж. Дурбак і сини, інформують нас, що приступлення їх фірми до картелю свічкарських фабрик не потягло за собою звишки цін. Противно, як пише фірма »Керос«, завдяки заходам фірми, »частину боніфікат, які »Керос« признавав Центросоюзові, свічковий картель взяв на себе, а тим самим уможливив »Керосові« дальшу знижку цін і признання дальших рабатів«.

Центросоюз стверджує теж, що перед завязанням картелю платив за 1 кґ. звич. білих свічок по 1,60 зл., а по завязанню картелю 1,55 зл. Від листопада, то є по завязанню картелю одержали ПСК при поборі нараз 50 кґ. свічок 1 зл. премії, а при 100 кґ. і вище — 3 зл. При кінці 1934 р. одержали ПСК оборотову провізію по 2,5 ґроша від кожного кільоґрама побраних свічок, чого передше не бувало.

Ті інформації прийме кожний кооператор радо до відома, тим більше, що ми в нашій примітці про свічковий картель не твердили, що »Керос« вже підніс ціни. Та все таки, хоч картель цим разом дав змогу українській фірмі обнизити свої ціни — ми не маємо сміливости думати, що картелі є на те, аби робити тільки вигоду споживачам. Не завше картелі підносять ціни зараз по свойому заснуванню; лихо в тім, що, усуваючи вільну конкуренцію, вони не дають на будуче ніякої змоги контролювати, чи картелеві ціни відповідають вимогам часу і коштам виробництва в даній хвилі.

Тому в засаді українська кооперація мусить противитися картелям, а в разі, коли українська фірма, як причину свого вступу в картель, подає примусове положення, вона обовязана дати українським кооперативним чинникам змогу перевірити цю

обставину, як рівнож давати кооперації можливість кожного часу ознайомитися зі своєю калькуляцією.

Цю думку, висловлену нами свого часу, піддержуємо й тепер та думаємо, що й фірма »Керос« признасть її слушність.

Шарль Жід як солідарист

У 1889 р. Християнське Товариство для Соціяльних Дослідів у Женеві запросило представників головних тодішніх економічних напрямків, щоби вони виложили свою проґраму. — Виклади відбувалися в авлі женевського університету.

Фридерик Пасі[1]), професор Колєж де Франс, виложив доктрину ліберальної школи; Кльод Жане, професор політичної економії католицького Інституту у Парижі, говорив про християнську доктрину Лє Плєя[2]); інженер Ґастон Стіґлєр про соціялізм[3]); Жарль Жід, тоді професор політичної економії в Монпеліє обговорював проґраму, яку назвав новою школою, а тому що вона не мала імени, охрестив її школою солідарности[4]).

Зазначивши прикмети трьох великих економічних напрямків: клясичної школи, як школи свободи; консервативної, як школи авторитету; соціялістичної школи, як школи рівности, — Жід сказав: »коли хочете, щоб я найменував якимсь одним словом цю нову школу, так, як я це зробив з попередніми, то я скажу, що вона є школою солідарности. І своєю науковою методою, що прослїджує суспільства в їхньому історичному розвою, шукаючи ланцюха, що вяже прояви сучасности з проявами минувшини; і своєю практикою, що полягає в перетворенню людини наслідком зміни середовища, серед якого вона живе; і інтервенцію держави, яку вважає видимим висловом невидимих, але правдивих узлів, що єднають людий, які живуть в одному суспільстві — всім цим вона є справдішною школою солідарности.

»Солідарність не є так, як свобода, рівність, чи навіть братерство, лише звучним словом, або, як хочете, чистим ідеалом; солідарність є фактом, дійсністю, що є найкраще доказана наукою та історією«.

Відразу завважимо, — хоч ця наша замітка виходитиме може поза рамці нашої теми, — що інтервенції держави в по-

[3]) Гляди: Проґрама Кооперативзму — розділ »Соціялісти«. розділ: »Економісти — індивідуалісти«.

[2]) Лє Плєй — християнський соціольоґ, домагався визнання: 1) авторитету батька родини, 2) авторитету працедавця, як духовного батька робітників, 3) авторитету церкви в державі.

[3]) Гляди: Проґрама Кооперативзму — розділ »Соціялісти«.

[4]) „Quatre école d' économie sociale“ — Женева-Париж, 1890, де зібрані ті чотири виклади.

няттю Шарля Жіда, не вільно змішувати з етатизацією економічного життя. Жід уважає, одначе, що булоб смішним і ненауковим зводити державу до ролі жандарма, себто, сторожа публичного ладу й безпеки, як думає лібералізм, або взагалі не узнавати й заперечувати державу, навіть під видом жандарма, як це твердять анархісти[5]). Еволюція суспільств виказала, що сфера впливів держави не тільки не зменшилася, а навпаки, навіть зросла — головно в царині соціяльних взаїмовідносин, соц. законодавства. Не треба забувати й того, що держава виявила себе в деяких ділянках зовсім добрим підприємцем. »І я докину, — каже Жід, — що булоб направду надзвичайним явищем, колиб народи, завдавши собі стільки труду, щоб створити орґан, що зветься державою, хотіли опісля звести його до другорядної ролі«. — »Чи думаєте, що Римлянин зменшував свою індивідуальність, коли з оправданою гордістю заявив: „civis Romanus sum“!

Але з другого боку: »Ах! Я знаю, що можна насміхатися з держави, з її неповоротности, докучливости. Я можу навіть вам признати, що нема нічого незноснішого, ніж держава, хіба з винятком ще... індивіда (осібняка)«.

Жід дуже побоювався щоби націоналізація (удержавлення) копалень вугля, заліза, нафти і т. п. не стала великою небезпекою для мира, бо держава може з політичних причин відмовляти ці сирівці деяким народам[6]).

Мені видається, що Жід найкраще висловив свій погляд на етатизацію економічного життя, коли заявився передусім проти етатизації кооператив в промові до російських (большевицьких) кооператорів в Москві: »треба кооперувати державу, а не етатизувати кооперацію!«.

Поверніімо тепер до викладу Ш. Жіда з 1889-ого р. До »школи солідарности« (Жід вперше вжив цього терміну) зачислив він тих економістів, які зневірилися в рецепти ліберальної школи, але й не станули на прінціпах марксівського соціялізму, чи католицької соціяльної школи. Солідаристи діляться — говорив Жід — на численні ґрупи: і с т о р и ч н а ґ р у п а[7]), яку створив у Німеччині професор Рошер і якої представниками були німецькі професори Брентано, Шмоллєр і Кон; д е р ж а в н і с о ц і я л і с т и (катедер-соціялісти[8]), що їх часто змішують з поперед-

---

[5]) Гляди: там же.

[6]) Гляди: Проґраму Кооператизму.

[7]) Закидувала клясичній (лібералістичній) школі, що вона намагалася надто просто вияснювати дуже складні економічні проблєми; далі критикувала її спосіб думання, опертий на еґоїзмі та дедукційних методах, вказувала на релятивність економічних »законів« і бажала на основі історії пояснити розвій людства.

[8]) Вважали, що обовязком держави є лагіднити конфлікт між капіталом і працею. Конґрес інтелєктуалістів в Айзенах 1872 р. проклямує державу: »великим моральним інститутом виховання людства«. З огляду на те, що біль-

ньою ґрупою, заступлені, між іншими, професором Ваґнером; соціольоґічна ґрупа, яку заступав Шефлє[9]) в Німеччині і Wallace[10]) в Англії; ґрупи соціялістів в Англії і Америці, що їх можнаби назвати, задля їхніх тенденцій, дивним імям: соціялістів-індивідуалістів; школа Джевонса[11]); школа Менґера[12]).

Прояви добровільної солідарности, що полягає м. ін. в свобідному обєднанню осіб — пише Жід в творі »Солідарність« (вже посмертне видання) — бачимо в деяких спортових товариствах, в пластових орґанізаціях та серед масонів. Добровільні стоваришення, яких основою є справді солідарність, можна поділити на три катеґорії: 1) професійні товариства, 2) взаїмно-допомогові т-ва, 3) кооперативні т-ва. Ба, навіть поміж ними існують відтінки, бо не всі вони однаково добровільні, т-то не всі вповні звільнені від тої чи іншої форми примусу[13]).

Жід добачував у добровільному обєднанні моральну вартість, навіть, коли воно люкративного характеру, бо воно теж вимагає і особистої витрати часу, труду і т. п.; бо воно, в противенстві до звич. обміну, не вдоволяється тільки хвилевим актом, але відзначається тяглістю співпраці; бо воно не вимагає тотожности і рівности між особистою жертвою і сподіваною користю, звичайного собі do ut des (річ за річ, як в обміні), не бажає відсунути другого, але навпаки плекає переконання, що тільки спираючись на товариша, можна осягнути користь[14]).

Ми не будемо тут обговорювати ріжниць між поодинокими світоглядами, в основу яких входить теж ідея солідарности. Нас цікавитиме тільки концепція солідарности Шарля Жіда. І ми поділимо нашу статтю на дві части. В першій змалюємо кількома словами окремішність кооперації серед інших теорій солідарности, тої кооперації, яка була, — що так скажемо, — втіленням його понять про солідарність, і що відома під імям »кооперативної проґрами німської школи«. В другій частині представимо провідні думки його твору: »Солідарність«[15]), що являється свого рода фільософією солідарности.

В »Історії економічних доктрин« Шарля Жіда і Шарля Ріста

шість учасників цієї школи були професорами, лібералісти звали їх глумливо »соціялістами з катедри«.

[9]) Економіст і соціольоґ. Його твори: „Bau und Leben des sozialen Körpers“ де викладає орґанічну й біольоґічну теорію суспільства і „Quintéssenz des Sozialismus“, праця, що появилася в перекладі на богатьох мовах.

[10]) Прихильник націоналізації землі з метою уможливити пром. робітникам мати свій власний клаптик землі.

[11]) і [12]) Джевонс, знаний анґлійський економіст і Менґер, визначний австрійський економіст, — ми обмежуємося тут до замітки, що вони оба оновили теоретичну економію, якою нехтувала історична школа.

[13]) „La Solidarité“ — стор. 72.

[14]) Гляди: Історію доктрин Жіда — Ріста.

[15]) „La Solidarité“, Cours au College de France. (1927/1928), стор. 216, Париж 1932.

в розділі: »Солідаризм«, автором якого є Жід, він пише: »Кооперативізму не можна вважати простою відміною солідаристичної проґрами, він має зовсім окрему ціль, яка проявляється чи то в поваленню системи наємної праці в рямцях продукційних кооператив, чи то в здійсненню засади справедливої ціни в рямцях споживчої кооперації. Кооперативізм споріднений зі соціялізмом під тим оглядом, що він також стремить до перебудови існуючого економічного ладу, а ріжниться від нього тим, що вважає визискуваним не так наємного працівника, як радше споживача, а його ціллю є не так повалення системи наємної праці, як радше повалення зиску. Кооперативізм узнає приватну власність, спадкове право і відсоток та не примінює в своїй праці клича про „боротьбу кляс"[16]).

Ми дозволимо собі тут докинути кілька слів. Німська школа (тобто Ш. Жід у своїй книжці з 1932 року), заявляючи, що на політичну економію треба дивитися з точки погляду спотребителя, є того погляду, що саме в рамцях її проґрами запанує гармонія, скажемо — солідарність між виробництвом і спотребою, бо ж продукція по своїй природі є призначена до вжитку споживача. Я маю враження, що поширений закид проти тієї школи, — мовляв, вона не доцінює кооперації продуцентів, полягає на мильному ототожнюванню кооператив сільських продуцентів (селян) і кооператив промислових робітників.

Що до селянських продуцентів, то такий закид по адресі німської школи є взагалі неоправданий. Жід, а він саме є уосібненням цієї школи, належно оцінював силу і значіння селянських кооперативних товариств[17]), в яких бачив установи, що можуть, не зважаючи на дрібну власність, заступити велику посілість; скажемо ліпше, — вони в силі вести новочасне господарство, напр. спроваджуючи найновіші машини, то що, чи орґанізуючи вивіз. Сільсько-господарська кооперація здала вже, що так скажемо, економічний іспит. Що більше, переведені аґрарні реформи, розвязують змісця так важне питання для німської школи, себто питання найманої праці. Селянин, стаючи власником, чи посідачем землі, перестає бути очевидно робітником. З поміччю селянської кредитової кооперації він може теж покинути робітничий стан, купуючи ґрунт. І ось тому німська школа намагається перекинути місток між товариствами сільських продуцентів (очевидно вони теж одночасно споживачі!) і міськими споживчими товариствами (які є, або бодай повинні бути одночасно продуцентами в широкому значінню цього слова).

Становище німської школи до робітничих виробничих кооп. товариств є відмінне. Коли селяне силою самого факту їх обєд-

---

[16]) Гляди теж: Проґрама кооперативізму.

[17]) Гляди: »Історія економічних доктрин«, і його твір »Селянські кооперативні товариства«.

нанння можуть стати чинником економічного перетворення світу, то це можливе лише тому, що їх варстатом праці є поле. Уявіть собі тепер, що робітники фабрики черевиків (що є власністю капіталіста) схочуть відкрити своє власне підприємство. Коли вони обмежуться до направи черевиків, то справа не буде дуже важною. Але думка кооперації — це повна перебудова господарського ладу! Вони мають продукувати те саме і так само добре, а навіть ліпше, ніж капіталістичне підприємство. Їм треба буде винаймити великий льокаль, треба придбати найновіші машини, треба наняти технічний персонал, треба забезпечити збут. Тут у гру входять вже міліони. І тому Жід, подивляючи одушевлення робітників, що, завдякки обєднанню в товариства, не хотіли стати підприємцями, — як економіст, скептично глядів на можливість загального успіху. Це ж бо свого рода фаталізм, який накинув промисловому світу поступ техніки.

Споживча кооперація навпаки, має міліони, вона сміло може конкурувати з капіталістичним підприємством, вона купує фабрики, копальні, вона в силі побідно боротися з королем сірників (пригадуєте собі успішну боротьбу шведської кооперації з сірниковим концерном чи королем елєктричних жарівок) [18]). Одночасно вона розвязує питання найманої праці (не забувайте цього постійного мотиву німської школи!). Яким способом? Поваленням зиску. Промисловий робітник не почуває себе щасливим і тому часто ограничує свої зусилля до мінімум праці (так, щоб тільки не стратити місця), бо він бачить, як дохід підприємства йде в руки капіталіста, в той час, як він мусить обмежувати себе до дуже скромного життя. Такого враження не повинен мати робітник кооперативного підприємства, бо воно працює для загалу споживачів, звертає надвишку (звороти), призначує її на цілі загального добра, як прим. оснування бібліотек, шкіл, діточих захоронок, навіть клініки і т. п., — акція, що була на разі спинювана конкуренцією некооперативних підприємств. В хвилині, як кооперативний рух обхопить ціле суспільство, повалення зиску означатиме повалення цілої системи наємної праці, бо робітник набуде свідомости, що працює для себе і для всіх, бо його підприємство працює теж не для себе, але для добра загалу [19]). Так виглядає в концепції Жіда, — як вона гарно малювалася йому в ідеї »королівства споживачів« — розвязка питання економічної рівноваги

[18]) Сила споживчої кооперації в засаді »отворених дверей« (необмеженого членства) що, на економічну мову перекладене, звучить: постійний приплив капіталу в формі уділів споживачів. До продукційної ж кооперативи може увійти тільки заможніший робітник, бо спільники вимагають високого уділу; а коли підприємство добре йде, то вони і взагалі замикають вступ іншим. Зате фабрики споживчої кооперації, очевидно в міру запотребовання, отворені для всіх робітників, самим фактом обняття праці.

[19]) Ближче гляди: Програма Кооператизму — розділ »Питання наємної праці«.

між продукцією і споживанням, що на ринку проявиласяб у справедливій ціні, а одночасно увільнилаб працівника від системи наємної праці. — А має статися це, як вислів солідарности добровільно обєднаних людий.

Ідея солідарности пронизує всі економічні твори Жіда, очевидно теж і його творчість як соціольоґа, християнського мораліста і пацифістичного борця (яку лишаємо поза рамцями нашої статті).

Він напр. критикує школу фізіократів, основників політичної економії у XVIII-ому століттю, школу, яка у хліборобстві бачила альфу й омеґу, розторощуючи їхні арґменти; але водночас ідея рівноваги — чи радше солідарности — всіх економічних чинників, велить йому підкреслити, що люди не повинні були в ході століть забути тої мудрости фізіократів, що земля дає хліб! — »Я хочу, щоби новий Китай не віддався надто горячо промислові« — пише Жід у передмові до китайського перекладу свого твору: »Селянські кооперативи«, — але щоб заховав »любов до землі«.

Він був великим противником ліберальної економічної школи, — але з якою насолодою він наводить сторінку з творів Бастія, в якій змальована солідарність людий, як наслідок поділу праці. Слова Бастія: »на політичну економію треба глядіти з точки погляду спотреби«, вважав вистарчаючими, щоб привернути йому місце в рядах великих економістів. Те »царство споживача« — головна економічна ідея Жіда — має завести солідарність між продукцією і спотребою. І в імя цієї солідарности Жід був великим речником т. зв реґульованої господарки (вязаного господарства), яка буде, мабуть, господарством близької майбутности.

Це реґульоване господарство мусить очевидно змінити, — що так скажемо, — торговельну психіку, знищити „struggle for life“ — боротьбу за життя — привести економічний світ до свого рода спокою рівного морського плеса. Предтечами такого стану економії були вже Рікардо і Стюарт Міль, теоретики т. зв. закону постійного, ступневого зменшення зиску, що кінець-кінцем спинить творення нових капіталів. Стюарт Міль непокоївся майбутнім господарства, але він потішався сподіваними моральними успіхами, вважаючи, що все те, що людство стратить під оглядом матеріяльним, зискає під оглядом моральним. І Жід писав про це з одушевленням: »я не бачу навіть сьогодня, що більше понад це мігби дати якийнебудь реформатор«.

Жід у своїм елеґантнім стилі наче пестив французьких соціялістів з 1848-ого року саме за те, що в них був такий сильний інстинкт до гуртування. Він шанував Маркса, хоча не погоджувався з його теоріями; і хоч не милий був йому клич боротьби кляс, але він признавав, що саме цей дикий клич, викликав

---

[20]) Гл.: Програму Кооператизму — Міжнародня кооперативна торговля.

в робітничій клясі солідарність і під тим кличем вона виборола всі робітничі закони, та чимало поліпшила долю робітника.

Останні роки навчання в Колєж де Франс Жід присвятив ідеї солідарности. З його викладів повстала книжка: „La Solidarité". Коректу її зробив Жід за кілька тижнів перед смертю. Книжка вийшла заходом кооператора Жоржа Ґоселя, якому Жід поручив в завіщанню видання своїх викладів в »Колєж де Франс«. В цьому творі виявив себе Жід заразом як економіст, соціольоґ, мораліст, християнин і кооператор. Подаючи провідні думки цієї праці, ми мусимо поневолі розколювати тяглість думок, тісно з собою злучених, у яких Жід неначе змалював вою духову концепцію солідарности.

⁂

Ідея солідарности виступила з великою силою майже одночасно з винаходом телєфону, що на кілька хвилин випередив бездротний телєґраф, бездротний телєфон і телєвізію. Вісти про найновіші події читають одночасно всі люди на земній кулі. Чи перелетить летун Атлянтик, затопиться корабель, вибухне вогонь, чи хочби тільки відбувався футбалевий чи тенісовий меч, — цілий світ у тій самій хвилині хвилюється від почувань милосердя чи гніву, страху чи радости. Очевидячки, що люди наблизились до себе через поступ техніки тільки в матеріяльному сенсі, а не в змислі евангельського: »люби твого ближнього, як себе самого«. Всетаки вони живуть безнастанно під взаїмним впливом і можна сказати, що зблизилися теж під товариським оглядом.

Але є другі прояви солідарности, які навпаки треба поборювати. — Можна сказати, що великим провідником школи солідарности був Пастер, вказуючи людям, як велике число недуг, а небавом можна буде мабуть сказати, що всі недуги, передає людина людині.

У казках з »Тисячі й одної ночі« є байка про арабського купця, що їв дактилі в пустині, та кидав поза себе кістки, несвідомий того, що вбивав тим самим невидимих мешканців воздуха. Його покарав смертю цар того таємничого царства, бо нерозважним рухом він вибив теж око царевичові. Це не є байка, це дійсність. Наймичка, що стріпує через вікно простирало з ліжка хорого на сухоти, віспу чи дифтерію, поповнює такий самий злочин, розносячи смертну недугу.

Прояви солідарности є дуже ріжноманітні. В людському житті велике місце займають перш усього прояви насильної (примусової) солідарности:

1. О р ґ а н і ч н а с о л і д а р н і с т ь. Вона проявляється дуже виразно у звіринному світі, зате не так яскраво у людий, звинятком випадків каліцтва; в тім випадку можна навести казку Фльоріяна про сліпого й паралітика: »Я ходитиму за вас, а ви глядітимете за мене«.

2. Солідарність, створена середовищем (природою). Таку солідарність витворює, наприклад, вода. Виймаємо ось які стрічки Жіда: «Яку величаву картину солідарности, створеної водою, представляє Ніль. Кажуть, що Египет є дарунком Нілю. Можнаби сказати точніше: історія египетської нації є історією солідарности, яку їй накинув Ніль«.

3. Солідарність, викликана війною. »Можна бути якнайбільшим пацифістом та бажати, щоб раз на все щезли часи воєнної солідарности, всетаки треба віддати поклін могучим чеснотам, які вони викликали«. Жід наводить картину Вальтера Скота про батька, взиваючого синів, щоб своїм тілом заслонювали начальника племени, і скільки разів падав його син, він кликав: »ще один для Йоахима!« — аж останній, семий з черги, віддав своє життя. Треба би було повторити цілу історію, щоб відтворити прояви цієї солідарности, що створила держави і батьківщини.

4. Солідарність, створена потребами. Автор наводить сторінки з Бастієвих »Гармоній«, що представляють взаїмну залежність людей. Цю господарську солідарність, що не дозволяє жити відокремлено, можна змалювати відворотним образом, пригадуючи екскомунікацію католицької церкви в середновіччу, перед якою тремтіли навіть королі. Подібні обяви бачимо нині у формі бойкоту, який іноді переводять робітничі союзи. Такий бойкот, переведений на велику скалю, проявився у світовій війні — бойкот центральних держав антантою, бльокада німецькими підводними лодками Анґлії, що якби була потривала два місяці довше, — признаються самі Анґлійці, — то Анґлія мусілаб була капітулювати.

5. Солідарність накинена звичаєм, чи законом. Які могучі прояви солідарности викликала реліґія, що велить протестантові шанувати неділю, Жидові суботу, мусулманинові день Рамадану (нового року)! Яку тривку солідарність витворив колись поділ на стани, а нині боротьба кляс!

А між згаданими:

6, Солідарність, добровільно принята, себто встановлена волею двох чи більшого числа осіб оснувати між собою товариство.

Інші види солідарности:

а) Солідарність через асиміляцію. Місцеві чи навіть національні строї можна нині оглядати вже тільки в музеях. Всюди розповсюднені ті самі гри: теніс поширився в Китаю, а китайський маджонґ загостив до Европи; скрізь ті самі спорти, такі самі фільми. Це річ гідна уваги: скорість, з якою узагальнюється мода з одного кінця світу на другий. Ба, мимо різноманітности валют, навіть гріш: доляр і штерлінґ, стали міжнароднім грошем.

б) Солідарність через зріжничковання. Коли

ми можемо нині переїхати оскільки не цілий світ, то бодай Европу в пульманівськім ваґоні, мешкати в однаково люксусових готелях, знаходити скрізь на столі майже таку саму їду, то з другого боку ми приневолені ствердити, що в кожному краю існує якась окрема національність, яка привязує вагу до того, щоби відріжнити себе від других. Сучасна політична сцена є саме драматизвана тими меншинами, що домагаються місця під сонцем; не хотять дати себе асимілювати. Вже від пядесяти років бачимо пробудження національностей, які боронять свою мову, реліґію, школи, себто хотять задержати свій окремішний характер.

І Жід запитує: котра з тих двох тенденцій матиме останнє слово? — Ось його відповідь: Можна сказати, що ті дві еволюційні форми є необхідні і нероздільні, та що вони себе взаїмно доповняють. Патріотизм вимагає одночасно: сильного і часто повного ненависти бажання відріжнити себе від чужини та кріпкої суцільности співгромадян. Ці дві напрямні безперервно перехрещуються. Напрям єдности викликує реакцію, традиція провокує новости, навіть революцію; а з часом новість стає спільним добром, здобутки революції переходять у традицію. — Так! Але всетаки єдність людського роду є найвищою метою, а відокремлювання є тільки способом, щоб туди зайти. Христос сказав на останній вечері: »Боже, я Тебе молю, щоби вони всі стали одним в мені«.

в) Солідарність через спадковістсь. Спадквість є першою формою, у якій солідарність обявилася людям. „Delicta majorum immeritus tues“· — »Хоча ти не завинив, покутуватимеш за блуди своїх предків«. Жід згадує премногі твори світової літератури, пронизані цим сюжетом, між іншими драму Ібсена »Поворотний«: мати в розпуці глядить, як її син стає пяницею, таким, як був його батько. Спадковість є біольоґічна і суспільна. Слово »я« треба би вдійсности заступити словом »ми«, подібно, як це роблять володарі, підкреслюючи тим, що їх діла набирають значіння позаіндивідуальних актів.

г) Солідарність як соціяльний довг. Жід викладає і критикує ніби-контрактову теорію Лєона Буржуа, що був визначним державним мужем Франції і провідником радикально-соціялістичної партії та намагався дати цій партії програму, яка відріжнялаби її від індивідуалізму і від соціялізму. Він хотів знайти в солідаризмі справедливу середину поміж тими крайностями. Свою теорію опер на засадах права, покликуючись на статті цивільного кодексу. Коротко його програму можна зясувати ось як: 1. безплатна наука в усіх школах, 2. забезпечення екзистенції кожного громадянина, себто суспільна асекурація, 3. як форма сплати суспільного довгу — податки, степеновані згідно з маєтком: вірителями є отже бідні, а довжниками богаті.

д) Солідарність в концепції економістів ліберальної школи. Містилася вона в теорії про т. зв. при-

родний лад; Жід протиставляє цій теорії погляди економістів-солідаристів, вказуючи на їх великі заслуги, бож вони увели засади моралі в політичну економію.

і) Солідарність і мораль: »Вже сто років тому, — пише Жід, — а тоді солідаризм був ще невідомий, — один учитель школи сенсімоністів, Баро говорив на публичному зібранні ось що: »У старинних Жидів, коли на дорозі знайдено трупа, то мешканці сусідної громади присягали з простягненою рукою над бездушним тілом, що вони невинуваті в його смерти«. І ось, я вас кличу — на вид цілого народу, що животіє в брудних вуличках, пивницях, стайнях і норах, покритий лахманами і сам собою обридливий зза браку моралі, — я вас закликаю: встаньте і простягніть руку, вибранці привілейовних кляс і скажіть, що ви невинуваті за їх терпіння, болі, аґонії«. Школа солідаристів — каже Жід — звертає цей красномовний заклик до всіх людей, вказуючи, що ми співвинні тій нужді, та перестерігає, що ми ризикуємо самі стати її жертвою.

к) Солідарність і справедливість. Солідарність — на погляд Жіда — не може обійтися без справедливости, навіть в значінню судової санкції, але вона має бути для справедливости напрямною, точкою опертя. Солідарність має дати їй світло, вказати дорогу.

л) Солідарність і милосердя. Першим, що вжив в доброму значінні слово милосердя, був Паскаль, бо в грецькій мові слово, котре переклали »милосердя«, означує любов. В славному уступі св. Павла, в якому він вичислює прикмети милосердя, і каже, що віра і надія щезнуть одного дня, але ніколи милосердя, — грецьке слово, якого там вжито, є »аґапе«, що означує любов. Солідарність лежить посередині між обміном do ut des = річ за річ) і любовою (мати любить безінтересовно свою дитину, вона просто любить її). Солідарність вимагає теж любови: як може заражений любити того, хто його заразив, купуючий продавця, робітник працедавця, дідично обтяжений свого предка? Вона має теж приклади особистого інтересу. Синдикати, кооперативи, товариства взаїмної допомоги не є безінтересовні. Клич кооператив є не тільки: »один за всіх«, але теж »всі за одного«. Жід звертає увагу на поступ людяности: державні бюджети щораз більше гроша призначують на соціяльні цілі*), судівництво зміняє своє обличчя; присяглі судді звільнюють навіть за убивство. Можна не погоджуватися з тим, але не вільно заперечувати, що це великий поступ. Існують теж закони про охорону звірят перед жорстокістю людей; впрочім цей закон знали вже старинні Жиди, бо Біблія наказувала відпочинок в суботу не лиш для людей, а й для звірят.

---

*) У Франції. — Прим. Редакції.

І Жід запитує, чи не настане час, в якому старинне милосердя заступить справедливість?

»Ні! — відповідає, — бо в міру того, як поширюватиметься сфера справедливости, круг любови ширшатиме у такій самій степени і завжди її випереджуватиме«.

Цими словами закінчив Шарль Жід свою творчість.

***

Жід видається мені ґеніяльним поетом солідарности, і нехай слово поет не видається комунебудь висловом, непідходячим для великого дослідника-економіста, — бо всі великі дослідники були поетами. Великий фізіольоґ Кльод Бернар, якому стільки завдячує досвідна наука, казав: »дослідник, що не знає за чим шукає, не зрозуміє ніколи своїх осягів.

І Жід шукав у всіх економічних законах, в усіх проявах людяности відгомону солідарности; скажемо сміло: шукав співпраці, яка на економічному полі ліквідує протилежні інтереси (він звав кооперацію супружжям протилежних інтересів), так само, як на політичному полі вона виступає у формі вільної спілки народів, »що домагаються свого місця під сонцем«.

Юрій Студинський.

КООПЕРАТИВНА

ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА

За поширення діяльности нашої кредитової кооперації

Біжучі рахунки.

У одній зі статтей, присвячених нашій кредитовій кооперації п. І. Ольховий (в »Коопер. Республиці« XI/34) стверджує, що наші провінціональні кредитові установи постійно зменшують обсяг своїх активних операцій, не можучи вже здебільша уділювати навіть найздоровішого кредиту, вповні безпечного та необхідного для продукції. Як наслідок того ослаблення діяльности, приходить відплив вкладів; кредитова кооператива входить в блудне коло. Причини того сумного стану бачить шан. автор в першій мірі у скрутному положенню довжників, частинно у їхній несовісности, а також у невмілому та легкодушному веденню деяких кредитових кооператив. Я бажав би на цьому місці затановитися, чи не слід булоб до тих причин додати ще й с а м х а р а к т е р пасивних операцій наших кредитових кооператив.

Як вони виглядають, відкіля черпає наша кред. кооперація середники для уділювання позичок, довідуємося зі статистичних даних, наведених п. Жуком в »Кооп. Респ-ці« IV/35. Це є 53172 щадничих вкладів на 53 біжучі рахунки. Іншими словами: пасивні

операції наших кредитових кооператив зводяться майже виключно до принимання щадничих вкладок.

Пишу »принимання«, а не »збирання«, тому, що наші кредитові кооперативи здебільша вдоволяються вичікуванням на вкладчика (справді »пасивні« операції!). Одні лише львівські банки ведуть рекляму з метою: притягнути до себе вклади. Та не це зараз для нас важне, а сам характер операцій для придбання кредитових середників та їхні можливости у нашій економічній дійсности.

В іншій статті з того самого циклю п. Ольховий старанно розглядає причини відпливу вкладів з наших кредитових кооператив, це головне джерело, відкіля вони черпають чужий капітал на уділювання кредиту. Доходи населення — ствержує шан. автор — змаліли, приходиться удержувати маси безробітних членів родин, доплив гроша зпоза океану ослаб, установи, фундації збідніли, а головне — обнизився матеріяльний рівень інтеліґенції; суспільність живе при обмеженню найконечніших видатків.

Образ, начеркнений п. Ольховим, уважаю вірним, зате важко мені погодитися з висловленою ним надією, що наша інтеліґенція приміниться до умовин і мимо всего щадитиме дальше.

На мою думку у тому напрямі булаб допустима і побажана лише одна акція: щоб пересунути вже існуючі українські вклади з чужих кредитових установ до наших. Вимагалоб це пропаґандивної кампанії, а що важніше — настільки глибокої санації нашої кредитової кооперації, щоб публика здобула повне довіря до її управ, зокрема щодо їх фахових кваліфікацій. Зате не уважаю можливим, піднести взагалі суму гроша заощаджуваного українською суспільністю.

Матеріяльний рівень вільних професій обнижується у нас з напруженням загальної скрути. Українські установи поки-що здібні дати дещо вище винагородження дуже малій скількости працівників. Кадр Українців, державних урядовців, вимирає та переходить на емеритуру, не заповнюючись новим доростом. Новий стан — безробітньої інтеліґенції — росте з року на рік; матеріяльний рівень нашої освіченої верстви обнижується постійно — дарма що був він низький і за блаженних часів ц. к. довоєнного добробуту. Люде, що уважалися у нас заможними, могли рівнятися своїм маєтковим станом та рівнем життя біднішим шарам західньої середньої верстви. Якщо з того стану остали ще досить численні рештки (ощадність одиниць нічого не створить), якщо все таки є ще у нас досить родин, яких доходи переходять необхідне мінімум існування, то на чім вони щадили б? Перш за все счеркнулиб зі своїх бюджетів датки на національні цілі. Пропаґанда ощадности пішлаб тут назустріч »підсвідомому волевому наставленню« нашої суспільности. Дальшою жертвою ощадности булиби: преса, театр, інші мистецькі імпрези, видатки на заспо-

коєння особистих культурних потреб; ще дальше звуження родинного бюджету булоб можливе хіба коштом відречення від мінімального комфорту, до якого звикла нині пересічна культурна людина. Я стрічав особи, зокрема між інтеліґенцією міщанського походження, що зуміли перевести ті три фази ощадности доволі консеквентно та успішно — але я не важивсяб ставити їх, як примір до наслідування.

У загальному доходи нашої суспільности настільки нужденні, що не всилі зберегти її від виголоджування — фізичного та духового; того сумного процесу нам не слід поглиблювати. Скріплена ощадностева акція в наших умовинах відповідалаб немилосердній податковій шрубі. Розумна фіскальна система не хапається ніколи того самогубного середника; вона перш за все намагатиметься піднести народнє господарство шляхом його раціоналізації, шукатиме ще невикористаних можливостей зарібку і т. д. Це повинно б увійти і до напрямних нашої національної економічної розбудови.

Якого марнотравства допускаємося, не використовуючи тих хвилево непотрібних сум, зясуємо собі, коли поглянемо, яку ролю грають вони у інших народів. Бачимо, це вже при порівнанню з рештою населення польської держави. Коли члени РСУК мають 53172 щадничих рахунків, а лише 53 біжучі, то польська »Унія« має 184005 щадничих на 10521 біжучих, Жиди 45153 щадничих на 4376 біжучих, Німці 43745 щадничих на 5153 біжучих. Значить, коли у нас один біжучий рахунок припадає на 1005,2 щадничих, у Поляків цей сочинник виносить 17,5, у Жидів 10,8, у Німців 8,9. Бачимо, що чим краще нарід економічно зорґанізований, тим більше в нього розповсюднені біжучі рахунки.

Буф називає біжучий рахунок »одною з головних основ німецької банковости[1]). »Міліон в руках одного банкира є великою силою; він може його сейчас позичити і люде, що потребують гроша, можуть прямо йти до нього. Але та сама сума не представляє ніякої сили, коли вона десять- чи пятьдесятькратно розсіяна у нації; ніхто не знає, де вона, до кого по неї звернутися. Концентрація гроша це головна причина, через яку анґлійський грошевий ринок став таким нечувано багатим«. Так писав ще 1874 р. Баґеґот, характеризуючи вагу концентрації капіталу[2]).

Коли приватна людина складає на біжучий рахунок хвилево непотрібний гріш, а тим самим збільшує засоби рідної кредитової кооперації та простягає поміч землякам, що потребують кредиту, вона поступає гарно з національної точки погляду; та не значить це, щоби вона робила жертву.

---

[1]) Dr. Siegfried Buff: Das Kontokorent im deutschen Bankgewerbe. Stuttgart und Berlin, 1904. ст. 67.

[2]) Bagehot: Lombardstreet. Leipzig, 1874. цит. за Buff. ст. 16.

Власник біжучого рахунку не наражується на ніяку невигоду — він кожної хвилі може вибрати вложений гріш; його зиск мінімальний з тої саме причини. Крім того деякі законодавства охоронюють власника навіть на випадок невиплатности кредитової установи, прим. в Німеччині через т. зв. Nachtresor[3]).

Крім того біжучий рахунок дає свойому власникові ряд поважних користей.

Проф. Амель, розглядаючи банкові операції з правничої точки, підмічує як найціннішу сторінку біжучого рахунку те, що він упрощує правні зносини між двома особами і ряд ріжнородних та ріжно ґарантованих зобовязань з обох сторін зводить до одного сальда[4]). Очевидно — з економічної точки бачення реєстр вигід та матеріяльних користей з біжучого рахунку куди більший.

Підприємству віддає банк через біжуче конто цінні услуги, переймаючи на себе ролю його скарбника, що дозволяє заощадити на персоналі, забезпечитися від небезпеки дефравдації, увільнитися від ряду дрібних томлячих операцій, як: принимання, виплачування, перечислювання грошей, від обовязку тямити про ряд термінів, від можливости помилок; спеціяльно наладнаний банковий апарат зі своїм прецизним, суворо контрольованим книговодством вивязується з тих завдань куди справніше.

Скількість підприємств у нас настільки мала, що провінціональній кредитовій установі не виплатилосяб для них вести біжучі рахунки. Зате лихі умовини публичної безпеки моглиб дати нашим кредитовим установам широку клієнтелю приватних людей, що, отвираючи собі біжучі конта, увілисяб від небезпеки грабежі чи крадежі, що у нас не належить до рідкости, а при тім у великій мірі від згублення та від фалшованих гроший. При дальшому поступі можна ту безпеку піднести до максімум — клієнт не потребувавби ніколи держати при собі більших сум. Приходи мігби казати виплачувати прямо на свій біжучий рахунок, виплати виконувавби чеками або через перевод з рахунку на рахунок. Правда, чеки дають доволі широкі можливости для зловживань, та це лише тоді — коли вони кружляють на великих просторах. Зате введення тієї системи »плачення без готівки« між українською суспільністю одної місцевости, цебто в гурті людий особисто знаних службовикам кредитової установи та між собою даваби повну безпеку. Купець принимавби заплату за товар чеком лише від людини, що має відповідну опінію, таксамо кредитова установа виплачувалаб на чеки лише людям, яких годі

---

[3]) Wilhelm Kalveram: Organisation und Technik des bankmässigen Kontokorrentgeschäts. Stuttgart, 1933. ст. 2.

[4]) Joseph Hamel, professeur á la faculté de droit: Bargues et opérations de bargue. Paris, 1933.

підозрівати, що вони послуговуються краденими чи найденими чековими книжочкам. Вплати між місцевостями можнаби теж переводити окремими чековими блянкетами.

Впрочім чековий оборот малівби рівнобіжно зі зростом скількости власників біжучих рахунків: круг людий, що полагоджувалиб сплати через просте жиро, перевід, більшавби. А в міру того, як розбудовалосяб наше господарське життя, як український елємент опановувавби нові звання, рослаб квота сплат, зліквідованих через компенсацію в рамах орґанізації наших кредитових установ; брак готівки, що тяжить над нашою незаможною суспільністю, меншавби.

Безпосередня користь для власника біжучого рахунку — це відсотки від готівки, хочаб на короткий час непотрібної; це прямо нове легке жерело доходу. Він буде тим більший, чим уважніше будемо з біжучим рахунком обходитися; як складатимемо на рахунок готівку зараз, як лише її дістали, а забирати — бедпосередньо перед виплатами, щоб якнайкоротше тримати гроші у себе. Очевидно, коли спрямуємо всі наші доходи прямо на наш біжучий рахунок, а всі видатки платитимемо чеками або переводом, одержимо максимальний дохід з біжучого рахунку.

Раціональне вживання біжучого рахунку вимагає, щоб держати на ньому тільки таку скількість гроша, яка справді може нам бути кожної хвилі необхідна. Решту — якщо через довший протяг часу держимо більшу готівку — треба льокувати, як вкладку за виповідженням; чим термін виповідження довший, тим опроцентування вище.

Ми скінчили розгляд користей власника біжучого рахунку, який дає можливість брати відсотки від всякої хвилево непотрібної квоти. Дотепер власник конта постійно являвся супроти кредитової установи вірителем. Та може трапитися, що одного дня приходиться йому видати більше гроший, чим він має на біжучому рахунку і в такому разі може він просити, дозволити йому »перетягнути« сальдо свойого конта, себто на якийсь короткий час стати супроти банку довжником. Звичайно, свойому постійному й певному клієнтові банк повинен піти назустріч, уділюючи тієї простої, вигідної форми кредиту.

Очевидно — »перетягання« є допустиме лише в спорадичних випадках. Якщо клієнт згори передбачує, що потребуватиме пзички, то умовляється щодо неї з кредитовою установою заздалегідь. Така умова не очеркує квоти позички, лише максимальну висоту, до якої вона може дійти. Самаж позичка не полягає на одноразовому уділенню і сплаченню, лише на безконечній скількости частинних позичок і сплат, з тим застереженням, що їхнє сальдо не сміє ніколи перейти максимальної висоти. Скількість поодиноких позичок та сплат в рамах одного кредиту, уділеного через біжучий рахунок, звичайно вільна, хоча деякі банки очеркують мінімаль-

ний оборот, що має перейти через біжучий рахунок через означений період, як циферну пропорцію між сумою кольон рахунку, а максимальною висотою кредиту. Це обмеження має на меті дати банкирові певність, що клієнт уживає уділеного йому кредиту продуктивно, та що всі свої операції переводить за посередництвом одного банку; тому такий кредит примінюється головно до торговельних і промислових підприємств.

Через біжучий рахунок найкраще брати кредит, коли згори важко нам передбачити висоту та час наших майбутніх видатків. Якщоб ми в такому часі взяли звичайну позичку, то її висота мусілаб рівнятися максимальній, можливій до передбачення висоті видатку. Коли видаток на ділі буде менший, ми наражуємося на втрату через те, що решта позички лежатиме без хісна, коли тимчасом ми платитимемо за неї відсотки; так само платитимемо відсотки за всю невикористану позичку, через протяг часу між хвилею, як нам її уділили і як ми зробили видаток. Цих втрат зокрема годі оминути, коли затягаємо позичку, щоб покрити більшу скількість видатків. Недогідно булоб охоронюватися від них, затягаючи ряд відповідних менших позичок, тому, що це потягає чимало формальностей з уділенням, порукою і т. п. Навпаки кредит через біжучий рахунок та звязані з ним ґарантії не вигасають через одноразове сплачення. Виробити собі кредит через біжучий рахунок значить стільки, що виробити собі безконечну скількість позичок, обмежених лише максимальною висотою, зате ідеально приміненою до кожноразових потреб.

(Кінець буде.) **Б. Галайчук.**

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

ДИР. ОМ. САЄВИЧ ВІДІЙШОВ З ЦЕНТРОБАНКУ.

Один за другим відходять зі своїх постів найстарші робітники нашого спілчанського руху, ті, що клали йому підвалини в його початках. До числа тих людей належить і заслужений член дирекції Центробанку у Львові п. Омелян Саєвич, який саме відійшов на ретельно заслужений відпочинок. Кооперативне громадянство висловлює дир. О. Саєвичеві щиру подяку за солідно виконану працю біля розбудови нашої кредитової кооперації.

Місце дир. Саєвича в Центробанку заняв б. директор Повітового Союзу Кооператив в Рогатині, п. Степан Кузик.

ДОБРІ НАСЛІДКИ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ЗНОШЕНЬ МІЖ КООПЕРАТИВАМИ ПРОДУЦЕНТІВ І СПОЖИВАЧІВ.

Стремління до наладнання взаїмних господарських стиків між кооперативними орґанізаціями в межах держави та між державами здобуває поволі все більше й більше ґрунту. Женевський міжнародній комітет для підпирання тих, міжкооперативних торговельних стиків може знова похвалитися новими осягами в цій ділянці, що в ґрунті речи означає упрощення

й здешевлення товарообміну між поодинокими кооперативними орґанізаціями, зокрема між сільсько-господарською і споживчою кооперацією.

І так дійшло вже, напр., до тісної торговельної співпраці між гуртівнями австрійських споживчих кооператив („GeG") та союзами сільсько-господарських збутових кооператив в поодиноких союзних областях Австрії. Взаїмна виміна товарів відбувається на основі спеціяльної умови з дня 4. XII. 1934 року.

В Болгарії спож. союз »Напред« покриває ціле своє запотребовання на молочарські вироби в місцевих молочарських кооперативах. Відбирає також майже цілорічну продукцію (4000 тон) солі від кооператив солярських робітників в Провадія, а також цілий виріб (3000 тон) цукру кооперативного цукровару в Дольній Мітрополі.

В Бразилії дійшло з ініціятиви міністерства торговлі й хліборобства до утворення уряду, що має підпирати розвиток кооперації. Цей уряд уможливив не тільки навязання стиків між збутовими й споживчими кооперативами в Бразилії, але навязав теж звязок з кооперацією Уруґвая.

В Данії централя сільсько-господарських кооператив має великий вплив на розвиток торговельних зносин між данськими збутовими кооперативами та закордонними споживчими кооперативами. І хоч в Данії багато хліборобів є одночасно членами споживчих кооператив, одначе споживчі кооперативи дуже зрідка виступають як покупці в сільсько-господарських кооперативах. Навпаки, в Данії є добре розбудований збут і співпраця в насінній торговлі між данськими закупочними і збутовими кооперативами та гуртівнею споживчих кооператив. Торговля насінням досягає річно $4^{1}/_{2}$ міл. данських корон (в обороті). — Данські кооперативи плекають теж стики з анґлійською та шкотською гуртівнями, які відбирають 20% цілого данського вивозу масла, що виносить річно біля 150 міл. кґ.

У Франції — в стадії орґанізації новий виділ зі спеціяльним завданням навязувати господарські стики між сільсько-господарськими та споживчими кооперативами. Справа буде виглядти так, що для кожного виробу згаданий головний виділ утворить спеціяльний виділ, який торговельно зблизить між собою обі дотичні ґрупи кооператив.

На Мадярщині спец. краєвий виділ може вже теж виказатися рядом успіхів в ділянці міжкооперативного зближення. Так напр., центральний союз »Ганґія« буде постачати споживчі кооперативи мадярських державних урядників, які обєднуються в споживче товариство „Häztartás". Також споживчі кооперативи покривають ціле своє запотребовання на молоко в мадярських молочарських кооперативах.

В Швайцарії теж думають над орґанізованням окремого виділу для підпирання міжкооперативних торговельних звязків, що причинилося б до здешевлення розподілу товарів та до взаїмного порозуміння вирібника і споживача на кооперативному ґрунті.

В Чехословаччині безпосередні торговельні звязки між обома кооперативними відламами тривають вже від кількох літ і обі кооперативні орґанізації співпрацюють в ряді важних народньогосподарських інституціях. В області міжнародньої торговлі найкраще розбудовані звязки з південно-словянською кооперацією.

Всі вище згадані звязки між поодинокими кооп. орґанізаціями увінчалися назагал успіхами. І щораз то в інших державах і краях запановує переконання про необхідність залишення взаїмного ворогування, де воно дотепер мало місце, в обличчу вигід, які пливуть зі щораз більшого затіснювання взаїмних стиків, зокрема торговельної співпраці. Значно причинюється до цього згаданий вище Міжнародній Комітет для взаїмних міжкооперативних звязків, але найміцнішою опорою зближення являється сам господарський розвиток, що примушує до найкоротших і найгосподарніших зносин між вирібником і споживачем.

УБІЙЧИЙ ЗАКОН ПРО СПОЖИВЧІ КООПЕРАТИВИ,

виданий німецьким правительством дня 24 травня 1935 року.

§ 1. Основування споживчих кооператив (§1. уст. 1 чсл. 5 кооперативного закону) вимагає дозволу міністра державного господарства.

§ 2. Уповажняється міністра скарбу поставити в розпорядження тих споживчих кооператив, які є неспосібні до життя і мають за згодою міністра державного господарства припинити свою діяльність до 31 грудня 1935 року, суму до 60 міль. марок на те, щоби їм влегшити покриття зобовязань, головно супроти вкладчиків.

§ 3. — 1. Розвязання, як під § 2., входить в силу за однозгідною постановою управи і надзірної ради. Може наступити також рішенням загальних зборів, скликаних на домагання більше, як $^1/_{10}$ частини членів, або їх заступників (§ 43. кооперативного закону) — більшістю голосів присутніх. На скликання загальних зборів вистарчає протяг одного тижня. Всі інші законні і статутові постанови тратять свою обовязуючу силу. Управа кооперативи має постаратися про згоду міністра державного господарства.

2. Управа кооперативи має зголосити рішення про розвязання к-ви до кооперативного реєстру. Воно обовязує з хвилиною втягнення. Реґістратура (§ 10 кооп. закону) має негайно подати це рішення до публичного відома, а про його вписання повідомити міністра державного господарства.

§ 4. На основі однозгідного вирішення управи, або, якщо розвязання не наступило з волі управи, то на основі постанови ліквідаторів і надзірної ради, як під §§ 2, 3 розвязаної споживчої кооперативи, можна, за згодою міністра державного господарства, установити речинці виплат зобовязань кооперативи, затягнених нею до часу вписання її розвязання до реєстру.

§5. — 1. Справи вкладок по споживчих кооперативах мають бути полагоджені до 31 грудня 1940 р. Їх ліквідування належить зголосити державному комісарові для кредитових справ.

2. Державний комісар для кредитових справ видасть в тій ціли відповідні зарядження.

§ 6. — 1. Хто для збогачення себе, або когось другого використовує підступом цей закон, буде караний вязницею і грішми, або одною з цих кар. 2. Карі підлягає також спроба в повищому напрямі.

§ 7. Цей закон відноситься лиш до тих споживчих кооператив, які входять у склад Державного Союзу Німецьких Споживчих Кооператив з обмеженою порукою (GEG), або Ревізійного Союзу Німецьких Споживчих Кооператив у Гамбурзі.

§ 8. Якщо цей закон інакше не постановляє, то обовязують приписи кооперативного закону. Міністер державного господарства може в порозумінні з міністром справедливости узгіднити розбіжні постанови.

Берлін, 21 травня 1935 р.

Вожд і канцлер Адольф Гітлер; міністер держ. господарства уповноважнений до ведення справ. — Д-р Гіяльмер Шахт, президент держ. банку рівночасно за міністра справедливости; міністер фінансів, ґраф Шверін фон Кросіґк.

Повищим декретом, особливо його першим параґрафом, гітлерівський уряд намагається спинити розвій спож. кооп. руху. Друга точка має тільки замаскувати ліквідаційний гін уряду. Пригадуємо, що лихий стан деяких кооп-в спричинений в значній мірі нагінкою з боку нац. соц. партії на членів і вкладників.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЧОТИРИ ТОЧКИ »РЕДУТИ«.

Прихильна урядовій партії польська ґазета »Редута« в ч. 34 так формулує свою оцінку господарської ситуації в Польщі:

»Майже все, що в останнім десятилітті сталося в господарській ділянці, треба уважати за помилкове, а в своїх наслідках за нещасливе:

1. Надмір податків спричинив нищення варстатів праці і зріст безробіття;

2. Помилкова політика податково-валютова допровадила до того, що існуючі варстати праці непевні завтрішнього дня;

3. Безробіття після урядових виказів стоїть від років на тій самій височині: коло 400 тисяч осіб. Але по правді є їх понад 5 міліонів, рахуючи безробітних на селі і по малих місточках, що не можуть найти ніякої праці. З другої сторони мала горстка людей, зосереджена в банках і картелях, випомповує систематично не тільки цілий капітал з краю, але всі його життєві сили, громадячи страшні маєтки.

Та горстка невідповідальних впливових одиниць рішає посередно також про господарські відносини в краю і то очевидно в тім напрямі, аби удержати той стан як найдовше.

4. Установлені полекші і поміч для рільництва є частинні і неповні, а тому не можуть викликати ніякої поправи.

Життя, котре не кермується паперовими виказами, буриться проти тих відносин і вимагає негайних і радикальних змін в господарській ділянці в горі і на низах«.

Це дослівний текст з »Редути«, в якому не змінено ані одного виразу.

22 %!

По конець серпня, як подає преса, близька урядовим кругам, банки й каси перевели конверсію всього 22% селянських довгів. (Як відомо, речинець переведення конверсійних умов упливає для довжників з кінцем цього року; хто до того часу не переведе конверсії, той тратить право розкладки свого довгу на 28 рат).

Як причину такого лінивого ходу конаверсії, подають головну неохоту самих довжників. Виходить, річ на перший погляд неймовірна, що селянин, для якого придумано добродійство конверсії, відмовляється від користання з нього. Цю неймовірність треба якось вияснити і зрозуміти. Всі інформації, які надходять з сіл, говорять одне: селянин-довжник не почувається на силах платити навіть розложені на довгі роки рати й відсотки, отже резиґнує й з усіх заходів для узискання формальної конверсії. Тим людям, як то кажуть, все одно і вони не хочуть побільшувати свого задовження коштами, звязаними з переведенням конверсії.

Що-ж буде? — питають себе люди, питають деякі ґазети (для яких існує селянин та його економіка). Думаємо, що й селян-довжників турбує це грізне питання, мимо всеї позірної збайдужнілости.

Селянин-довжник думає, що не відважається таки його ліцитувати й викидати з ґрунту, хоч згори заповіли, що ніяких дальших пільг і мораторій не буде.

Значить — таки будуть екзекуції й виселення з ґрунтів?

Селянські орґанізації й партії повторюють своє старе домагання про відписання чи велику редукцію всіх старих довгів — хочби на румунський лад. Здається, що до того таки мусить прийти, бо якби навіть станути на вимозі екзекуцій і ліцитацій, то нема сумніву, що самі їх кошти пожерлиби ті нужденні статки задовжених, що малиб служити на заспокоєння вірителів.

І все одно вірителі неодержалиб нічого або майже нічого.

СЕРЕД КНИГ

Prof. Raul Tamagnini: „Direits cooperativo". Porto, 1936. 173+XV.

В той час, як кооперація в деяких країнах переживає тяжку крізу; в той час, як політичне безголовля, або злісна конкуренція ворогів кооперації стремлять задержати її розвиток, чи то навіть просто знищити її, — в інших країнах вона спокійно та енерґійно працює і вносить світлий промінь до темрявої держави нужди та нарікань. До таких країн відноситься й Портуґалія, де проф. Р. Таманіні (мій шановний колеґа з Міжнародного Інституту для вивчення кооперації) нещодавно видав цікаву книжку під заголовком: „Direito cooperativo"*). Автор — давніший працівник в царині кооперації, — яку він викладає на Високім комерційнім інституті в Порто.

Книга дає докладний виклад сучасного кооперативного законодавства в Портуґалії, яке вже з року 1867 стало на шлях сприяючого відношення до кооперації. В книзі автор наводить тексти діючих в Портуґалії кооперативних законів, а також декретів, що були видані в розвиток цих законів. Незалежно від законодавчих актів в Портуґалії про коопeрцію взагалі, автор наводить спеціяльні розпорядження, що торкаються споживчої кооперації, сільсько-господарської, мешканевої та ріжних інших видів кооперації. В багатьох випадках автор не обмежується наведенням законів та розпоряджень уряду, але подає також коментарі до ріжних актів законодатно-адміністраційного харктеру.

В книзі є дві передмови (зі світлинами їх авторів): одна належить знаному французькому теоретикові кооперації проф. А. Настові; друга — нашому приятелю, невтомному пропаґаторові кооперативних ідей, проф. В. Тотоміанцові.

На вступі автор, між іншим, присвячує де-кілька рядків великій праці українських високих шкіл в Чехословаччині (Українському університетові та та Українській господарській академії) коло виховання значної кількости кооператорів та віддає належне поважній праці цих шкіл в цьому відношенні.

Вкінці автор висловлює побажання скоршого видання спеціяльного кооперативного кодексу Портуґалії. Побажаємо й ми кооператорам цієї цікавої країни якнайскоршого здійснення цього проєкту.

С. Бородаєвський.

КАРТА УКРАЇНИ Й СУМЕЖНИХ КРАЇВ.

Мірило 1 : 2,500.000, розмір 85 × 45 цм.

В продажі появилася цінна карта України і сумежних країв, опрацьована В. Кубійовичом і М. Кулицьким. Карта обіймає цілу етноґрафічну укр. територію з узглядненням найновішого адміністративного поділу (воєвідства в Польщі й области в УСРР). Крім того узглядненi дуже точно комунікаційні відносини (залізниці дво-, одно- і вузькоторові, шоси, сплавність рік, корабельні й летунські шляхи). В дотеперішніх виданнях карти України узглязднювалося лише найважніші шляхи комунікації і тільки найважніші її роди. І тому суцільний і повний образ комунікаційних відносин на тій карті є дуже цінною новинкою, тим більше, що, як відомо, комунікація являється сьогодні одним з першорядних чинників в господарському й політичному житті світа. Вартість карти збільшує зазначення окремими знаками місцевостей, де находимо цінні копалини. Отже згадана карта, хоч є тільки адміністртивною, подає перегляд одної з важніших галузей нашого господарського життя. Зміст карти є дуже повний. Обіймає около 1500 місцевостей. При місцевостях, які змінили назву, подано теж давню назву, що улегшує орієнтацію

*) Кооперативне право.

і необзнакомленому з тими змінами. Вкінці слід підчеркнути ще одну цінну новинку, а саме поміщення окремої побічної карти: »Українська людність в Азії«, яка дуже добре узгляднює розмах українського розселення від матірного терену аж по береги Великого Океану. Узгляднення процентового відношення укр. населення на цій побічній карті орієнтує нас не тільки про величину нашого позаевропейського заселення, але й рівночасно про інтенсивність, цебто дійсну вартість того заселення.

Ціла карта виконана в 7 красках, що збільшує її переглядність. Технічне виконання карти дуже дбайливе й бездоганне (рисував її М. Кулицький). Рівнож дуже дбайливе виконання літоґрафічної сторінки. З приємністю слід підчеркнути, що карта виконана виключно нашими силами, а її знамените виконання свідчить, що й в ділянці картоґрафічних видань починаємо робити поважні кроки, хоч і не розпоряджаємо, як другі, спеціяльними, відповідними й багато вивінуваними картоґр. заведеннями.

З огляду на те, що всі дотеперішні видання карти України вичерпані і відчувався її брак, слід надіятися, що карта ця знайде широке поширення і приміщення не тільки по наших школах, культурно-освітних і інших установах, але й у приватних домах. Це тим більше, що ціна її є відносно дуже

І. Федів.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

З приводу одної фікційної проблєми

(Закінчення**.)

Але вернім до поняття економічної незалежности жінки — очевидно від мущини. П-і Кононенко пише: »екон. незалежність жінки може ґрунтуватися лише на заробітковій праці« (там-же, ст. 5, кол. 1.). Це твердження авторки, поза своєю аподиктичністю, цікаве ще й тим, що якраз вводить нас просто в ядро наших розважань. Твердження це не здається нам так ясним і простим. Шкода теж, що авторка не доглянула і за цим надто ризиковним твердженням ряд питань децидуючого значіння для вирішення проблєми т. зв. економічної незалежности жінки — від мужчини. Правда, п. К-ко, т е п е р, хоч і з трохмісячним опізненням, а всеж-таки бодай остільки прецизує своє становище (в »Жінці«), що з обсягу свого докладу (статті в »К. Р.«) вилучує питання залежности жінки від мужчини в р о д и н і, що в попередній статті (в »К. Р.«) не було відмежоване.

Отже п. К-ко в своїх розважаннях на повищу тему має на думці економічну незалежність жінки п о з а р о д и н о ю — в суспільстві. Коли ж питання стоїть так, як його т е п е р ставить п. К-ко, т.-то коли розходиться про явища залежности (чи незалежности) жінки поза родиною, — то спробуймо знайти в економічному житті для них місце, — бодай теоретично. Зробім те, чого не зробила п. К-ко.

Насамперед мусимо — мабуть без дискусії — погодитися, що про економічну незалежність в абсолютному значінні взагалі не може бути мови. Немає абсолютно незалежних, хоч би й як вони були економічно сильні. Це ясно — і без доказів. Може бути отже мова тільки про релятивну економічну незалежність, т.-то про економічну незалежність у єдиному, властивому, реальному

---

*) Від адміністрації вид-ва: карту набувати і замовляти можна в книгарні Нук. Т-ва ім. Шевченка, Львів, Ринок 10. Ціна прим. 3 зол.

**) Початок гл. в ч. 9. »Кооп. Респ.« за б. рік. — Редакція радо дасть місце у дискусії на цю тему як пані Кононенко так і кожному бажаючому.

розумінні цього поняття. Цим розумію виключно безпосередню незалежність одної людини (женщини чи мужчини — однаково) від другої у здобуванню собі засобів до життя. Отже економічно-незалежними будуть: промисловець, купець, ремісник, селянин, т.-то всі ті суспільні ґрупи, що базують свою економічну незалежність на праві власности, на посіданню дібр чи знарядів праці. З того слідує, що я виключаю з цього поняття (і в цьому моє кардинальне розходження з твердженнями п. К-ко) всякі інші, більш здогадні форми т. зв. госп. незалежности, умисне не обіймаючи їх двозначним виразом »заробкової праці«. Тож всі інші форми заробкування я відношу до катеґорії (= поняття) господарської (економічної) залежности, що зрештою й міститься у виразі: заробітчанин — у його властивому сенсі. Сюди належать однаково — як умові, так і фізичні працівники всіх полів, родів і занять. Цю катеґорію, для підкреслення саме економічної залежности приналежних до неї, навіть принято називати »слабими в людському суспільстві«. — Можна, правда, ще говорити про їх незалежність, так би мовити, в пасивному розумінні, т.-то про незалежність у витрачанні вже здобутих засобів до життя. (Цього рода незалежности позбавлені до певного часу напр. діти в родині). Та вже було згадано, що цього роду госп. залежности п. К-ко вже не має на увазі, говорячи про економічну незалежність жінки; бож така постановка справи могла би легко привести до питання про госп. залежність (згл. незалежність) жінки від мущини в родині, що п. К-ко виразно виключила вже (в »Жінці«) з поля своїх розважань.

Маючи ось це все на увазі, позволимо собі запитати п. К-ко, чи можна так беззастережно твердити, як це робить п. К-ко, що »економічна незалежність жінки може ґрунтуватися лише на заробітковій праці?«; чи можна взагалі базувати на заробітній праці екон. незалежність жінки від мущини поза родиною, та чи буде це дійсна екон. незалежність? і нарешті, чи, тримаючись не права, а виключно области господарського життя, — можна поважно говорити про економічну залежність, згл. незалежність жінки від мужчини поза родиною, як про якусь специфічну проблєму, що відноситься виключно до жіноцтва, а не обходить в рівній мірі і рівночасно теж мущин, що так само, як і жінки, можуть належати і неналежати до суспільної катеґорії економічно незалежних? Розуміється, оскільки правний статус згори не пересуджує нерівностей між обома полами. Чи, може, авторка знає (але на жаль не подала) ще якісь особливі випадки, що їх не вичерпує вище згаданий поділ суспільства на економ. залежних і незалежних? Я таких випадків не знаю.

Моя відповідь на повищі питання не може бути інакшою, як тільки неґативною. Ніякої специфічно жіночої проблєми у господарському житті (поза родиною) не має, така не існує. Є це в дійсности одна проблєма, а радше грубий факт залізної необхідности, невмолимої конечности: економічна залежність (оскільки про неї мова); економічна природа цього факту є однакова без огляду на те, чи торкається він мужчини чи женщини. Можливо лише, що він не в однаковій мірі тяжить над мужчинами і жіноцтвом і в цьому відношенні — хіба що — може бути мова про відмінне положення жіноцтва в даній суспільній катеґорії*).

Мені остається начеркнути ще свій позитивний погляд на жіноче питання. З конечности він мусить бути представлений (цим разом) лише в своїх дуже загальних, засадничих лініях. — В чому ж суть т. зв. жіночого питання? Цілий його сенс, ціле його оправдання, і його »рація буття« вичерпується формально-

*) Щоби було ясно: я отже не неґую таких живих проблєм, як загальна проблєма жіночого труду в промислі, положення жінки робітниці та її заробітня платня, безробіття серед жіноцтва, особливо серед незамужних жінок, охорона жіночої праці і т. п.; все це — дійсні проблєми, які одначе нічого спільного не мають з фікційною проблємою т. зв. економічного унезалежнення (незалежности) жінки від мущини в суспільстві, тоб-то поза родинним життям.

правною його сторінкою — а саме тим урівноправненням, про яке була вище згадка: зрівнання жінки в правах з мужчиною. І розвязка його лежить отже виключно в площині права. Практично це значить усунення немилої для жінки і не гонорної для людства традиції деяких історичних кривд; завдання по суті неґативне (річ ясна — не в сенсі моральної оцінки!). І тому я розумію існування специфічно жіночої проблєми тільки, як питання прав жінки.

Поза тим, в житті, в реальних (а передовсім в економічних) відносинах не існує (як це зрештою з повищих уваг слідує) ніяке специфічно-жіноче питання в тій його ексклюзивности, прикмет якої надають йому (теж наші) феміністки. З хвилею урівноправлення жіноцтва воно не тільки втрачає свою специфічність, ексклюзивну окремішність, але, як таке, перестає взагалі існувати. Стає загально-людським питанням, розпливаючись в ряді інших проблєм, що однаково є й проблємами мужчин. В реальному житті, т.-то в кожнім конкретнім випадку питання це вирішується і вирішуватиметься відповідно до даних обставин і чинників та в залежности від кожночасно діючих (напр. в господарському житті) законів.

З цього випливає дальший висновок, що я не визнаю жіночого питання спеціяльно в тій його постановці, якої надала йому п. К-ко. Уважаю його зовсім фікційним, а радше суто часовим »конюнктуральним« питанням, що проминає разом з добами, які його породили.

Не тяжко додуматися — після всього — в який бік схиляються мої думки, так само як не тяжко виявити хибність, довільність приписуваних мені поглядів, правдивість яких обмежується хіба лиш уявою п. К-ко. Отже, ніяке ретроградне назадництво, лише певне розуміння справи — та її сторінка, що укрита була під поверховним, традиційним поглядом п. К-ко на справу і суто вербальним її трактуванням.

З практичними висновками — з хибних загальних, теоретичних заложень — статті п. К. я вповні погоджуюся і навіть міг би до них ще дещо додати; але ж ті висновки ще з більшою риґорозністю випливають теж з моїх заложень. Не треба бути аж ворогом жіноцтва, щоби мати відвагу неузнавати і відкидати нестійні, хибні, уроєні погляди, під етикетою модерности культивовані, защіплювані одною частиною та безкритично переймані другою частиною жіноцтва.

З цього становища, яке я займаю, коли т. зв. проблєма економічної незалежности жінки від мужчини в суспільному житті відпадає — якщо треба заховати для неї останню дошку рятунку, то вона зовсім просто редукується до вузького (а як широкого!) круга родинних взаємовідносин і вирішується тут зовсім легко в площині чисто психольоґічній.

Тож з глибокого непорозуміння (чи нерозуміння суті справи) могло виплисти на світ божий припущення п. К-ко щодо того, чи не була спрямована »критика пана В. Л. якраз на ослаблення пропаґаційного і орґанізаційного значіння тих (в основу яких був положений реферат п. К-ко. — В. Л.) постанов Конґресу... в Станиславові« і т. д. Як бачимо з повищого, не були спрямовані... проти нічого, що є реального в жіночому русі; лиш проти псевдо-наукових місць у статті п. К-ко.

Помину ще лишень згадкою таке, приміром, питання: чи суспільне і економічне становище людини — це явища ідентичні? Справа не так очевидна, як це здається п. К-ко*). Щоб не запускатися в теоретичну дискусію, запитаю лише, чи суспільне становище бюрової, напр., друкарщиці (отже заробкуючої жінки) є вище від суспільного становища жінок директора бюра, фабриканта, університетського професора і т. п. (отже незаробкуючих осіб)? Чи відповідь на це питання буде в згоді хочби й з цілістю поглядів п. К-ко на економічну незалежність жінки, що, на її думку, є тотожне з її суспільним становищем?

---

*). П. К-ко ідентифікує ці поняття; гл. ст. в »Жінці«.

Але справа стане ще більш скомплікованою, коли пригадаємо собі, що зі суспільним становищем тісно звязані такі негосподарські імпондерабілія, як авторитет, відповідальність, і т. п., що теж часто не стоять в прямій залежности від економічного положення даної особи (як що взагалі може тут заходити можливість причинового звязку).

На кінець ще одна заввага. Коли я відніс питання урівноправнення жіноцтва, як і належиться, до области права та уявляю його, як усунення правних перепон до фактичного зрівнання її суспільного становища з таким же становищем мущини, то з другого боку я вповні здаю собі справу з того, що тим самим ще не усунеться в с і х перешкод, переданих минувшиною. Але тоді залежатиме вже — поруч згаданих вище обєктивних обставин, — теж в значній мірі від самого жіноцтва, — напр. його орґанізованости, а особливо від його позитивних, творчих, будуючих зусиль (отже й виплекання особистих здібностей та прикмет), а не від боротьби з мущиною, від позитивної праці а не від »завойовання«, — чи жінка (краще сказати б — для усунення термінольоґічних непорозумінь — женщина) фактично дорівняється у с у с п і л ь н о м у становищі з мущиною, чи ні. В Польщі, напр., жіноцтву забезпечена рівноправність, але мимо того фактичний стан є далекий від ідеального, якщо взагалі якийсь ідеал може бути коли небудь осягнений. **Віталій Левицький.**

ВСЯЧИНА.

БУДУВАТИМУТЬ ВЕЛИЧЕЗНИЙ КАНАЛ.

Президент Рузвельт затвердив бюджет на підготовчі роботи для будови каналу через півостров Фльориду. Канал цей буде пробігати від гирла ріки Сен-Джон до Палатки і до Портінґліс біля Цезар Каіс. Дякуючи йому, подорож з Ню-Йорку до Мексиканського Заливу буде тривати на цілих 2 дні менше, як досі і сама плавба буде вигідніша.

Будова каналу обчислена на 110 міліонів долярів; підготовчі роботи коштуватимуть 5 міліонів. — Америка працює й розбудовується.

АБИ ІНТЕРЕС ЙШОВ.

До Александрії прибув великий транспорт японських тканин і білля. Велику частину транспорту становили чорні сорочки, ушиті на взір фашистівських одностроїв.

Чорні сорочки японського походження продаються по дуже низькій ціні, бо всього по 3 ліри за штуку. Та найцікавіше те, що японські фабриканти прикрасили їх написами в італійській мові, прим. „Viva il Duce!“ (хай живе вождь!), „a no L'Abissinia!“ (Абесинія для нас!), „Me ne predo!“ (свищу на все) і под.

Дякуючи низькій ціні, продано вже тисячі сорочок Італійцям, що перебувають в Єгипті. Японці заповідають нові транспорти цього патріотичного товару.

Японський уряд симпатизує з абесинським, маючи там свої бавовняні інтереси; японські фабриканти одягають італійських фашистів — теж аби йшов інтерес.